

Journal of Iranian Studies
Faculty of Literature and Humanities
Shahid Bahonar University of Kerman
Year 18, No. 35, Summer 2019

**The Study of the Role of Vagrant Women
and Heroines in Abumuslimnameh***

Masoumeh Ghane¹
Dr. Parvin Salajeghe²

1. Introduction

One of the most important criteria for evaluating a society is to focus on women and their active presence in the social fields, and the necessity of recognizing this matter in any period is an undeniable fact, because women make up half of the society and are also the generator of the other half, who have taken steps alongside men in different periods of life and have always had special responsibility in the world such as: nurturing, maturing, evolution of the human's body and soul, etc. So, with these in mind, they should have a special status and dignity. But, according to historical texts, this important fact has not been truly realized and there have not been enough works to restore and establish the true position of women and they are almost always marginalized due to different social, cultural, economic, or other reasons.

Also, the unwise behaviors of the men have left them out of social activities little by little, and the role of women in society has gradually become less important, and it is portrayed in a position determined for her in patriarchal culture and logic. Of course, these deprivations and obsessions are more tangible when looking back at their past.

*Date received: 06/10/2018
Email:

Date accepted: 02/10/2018
masoumehghane@gmail.com

1. **Ph.D Graduate of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Iran.** (Corresponding author).
2. **Lecturer of Persian Language and Literature, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Iran.**

Also, in Persian literature, women's true face in this region is not shown in the way it deserves, and women's role is often accompanied with the stereotypical images and behaviors, such as beloved, female slave, sorcerer, artful, cheater, unfaithful, devil, foolish, immature, instigator, frivolous, etc., and standing against woman has been present all over Persian literature, but in Persian vulgar stories, women as common people have been brightly reflected, and the presence and the action of these women is completely different from what is defined for them. With their freedom and independence for doing their roles, these women are considered separate from men, who not only don't depend on men, but whose social responsibilities and valuable roles in their activities bring them self worth and moral values.

In *Abumuslimnameh* vulgar story, which is the case of this study, women are mostly introduced with praiseworthy attributes, such as chaste, heroine and fighter, vigorous and brave, clever and wise, caring, informant and ambassador, etc. who have rebelled against the social traditions and conventions of their time with their live and dynamic roles, and have not withstood the strong traditions of patriarchy, although the dominant atmosphere in this story is more indicative of patriarchal system, where pessimism of men about women is evident.

On the other hand, in this vulgar story, we also encounter a group of women who have a lower status with their wicked and negative faces, and have degrading attributes, such as deceitful, liar filthy, enchanter, traitor, etc., that sometimes their disgraceful acts and evil goals change the path in the story.

2. Methodology

The present study has been conducted using library research and descriptive-analytical method. It is an attempt to prove women's identity in *Abumuslimnameh* story, which has been depicted in chivalry and fighting. Also, this paper tries to answer these questions with attention to vulgar literature.

1. what position did the vagrant women and heroines have in *Abumuslimnameh*?

2. To what extent these women's attributes (chivalry and heroic nature) have affected the furtherance of events and adventures of the story?

3. Are the positions of these women affected by the role and position of woman in our past society?

3. Discussion

Abumuslimnameh is a long vulgar story narrated by Abutaher Tartousi or Tarsousi (one is known in present Syria and another in present Turkey).

He is among the narrators of the 6th century A.H. whose name is at the top of the list of narrators. But, there is no accurate information about his life. This skilful narrator narrated the story of Abumuslim khorasani's being born, maturing, rebelling, fighting and the championships and wars he, the great commander of khorasan, and his followers had against the Omavi caliphs and eventually his foully death. But, the narrators of the story didn't want to narrate the event as they truly happened and were written in historical books, but they tried to tell the story in such a way that sounded pleasant for the public, so this vulgar story has been transferred in the form of a legend to the next generations.

Since this work is one of the stories that have survived among the great epics or their recreations, in addition to the fighting men and famous heroes, the presence of various groups of women has added a special color to the story. Although in classical literature, if a woman's name is mentioned, it is transient and is her subordinate and inherent role, in *Abumuslimnameh*, women of different classes of society, who are introduced in the story based on their special functions, are effective in the furtherance of events. Of course, the presence of these women is different in each event, depending on the type of actions and reactions and various characters, and their roles don't have similar frequency .

One of the main themes of this vulgar story is to proceed the chivalries, championships of women who represent their presence differently from their defined position; therefore, the role of vagrant women and heroines is unique and incomparable in this work and we can look for their traces in most of the events of the story.

In the present article all of the characteristics of the vagrant women and heroines and warriors have been discussed with example and we briefly discuss them here.

a) Vagrant women in *Abumuslimnameh*

Although the vagrant women in this story are from the lower classes of society and have lower trades, as they may be minstrels, prison guards, ambergris sellers, etc., but their effect on the development of the story is undeniable. The most famous vagrant woman in this story

is Bibiseti Takelbaz, who has a truly admirable personality. Foresight, remedy seeking and sharpness are obvious in all of her actions, as resorting to cleverness and wisdom and finding a solution were the inevitable for the vagrants, that seek for achieving an admirable goal. Also, she is one of the true lovers of Ale yasin (AS) and always seeks to guide and lead Abumuslim and his followers, and to relieve them of their problems. She frequently saves Abumuslim's followers from prison using trick and cleverness . Bibiseti with her husband practice vagrancy at night and she plays a role alongside vagrant men everywhere.

She is the only vagrant woman who even after Abumuslim's untimely death, helps his followers, and much of the story with its climax and resolution is formed with her vagrancies . Also, sometimes, vagrant women of this story do these works to achieve their goals:

1. They disguise themselves as fortune tellers, merchants, villagers, etc.
2. To reach their goal, they get help from anesthetics instead of physical power
3. They always have weapons like lasso, knife, dagger, etc. when going out at night.
4. They are good at throwing lasso and undermining.
5. They are secret informers and ambassadors, and modesty and chastity are the most important and prominent characteristics of the vagrant women.

They respect moral, humane and social principles and all of these courageous women's actions are fructified during the story.

b. Heroines and fighters in *Abumuslimnameh*

Surely, we can find the most evident examples of heroines in brave women like Gordafrid (kazhdom's daughter), Gordiyeh (Bahram Chobin's sister), Lady Goshasb (Rostam's daughter), etc., whose fights and championships have been visible in some Persian vulgar stories.

The main part of *Abumuslimnameh* is related to Abumuslim khorasani and his devotee followers' wars and battles with Ahl al-Beyt's (AS) enemies. These important missions is done by both men and heroines and fighter women, who wear war clothes and act as if

their whole lives were spent in war. Rashideh is one of the fighter women in this story, who has the important role in creating the epic atmosphere of the story. She is very strong and her physical power is evident all over the story. Also, she is a fighter who resists against fighter men's abilities and their domination, and she doesn't absolutely obey men's orders. Her puissance, strength and self reliance are so high that she is not held in contempt by her enemies. Generally, we can enumerate heroines and fighters' prominent characteristics in this story.

1. Fighter women start the war.

They are skilful in using a sword, archery, etc.

2. They wrestle with famous heroes, while observing the principles and techniques of wrestling.

3. They are very quick in horse riding.

4. They cut demons, lions, etc. in half with their swords.

5. They get disguised.

6. They boast in the battlefield.

7. They are very chivalrous.

8. In addition to fighting, they are vagrant too.

9. They fall in love in the war.

10. Beauty and chastity are their greatest characteristics.

11. Most of the fighter women in this story stay at home after marriage and rarely remain in battlefield.

3. Conclusion

The conclusion of this story is that although our classical literature haven't shown the women's true features very well, almost vulgar stories have shown it.

Abumuslimnameh is the sample of these stories abundant with people's bleifs. Althong the atmosphere of that time was based on patriarchy, but the active women have the great portion to form the events and these women are often among the common classes and tradesmen who have more attendance in society than well-off women.

They have important roles such as vagrant , heroic , fighter, etc. women.

Of course chastity is one of the most distinctive feature of these women and it is more important that the women's independent character causes men and women have similar responsibilities in the society.

Key words: Well-off women, Heroines, Abumuslimnameh, Vulgar story.

References [in Persian]:

- Arjani, F. (1984). *Samake Ayar: With Natel khanlari's introduction and correction* (7th ed.). Tehran: Agah.
- Aydenloo, S. (2008). The heroine. *Journal of the Iranian studies*, 13, 24-11 .
- Bastani parizi, M. (2010). *The woman's passage from the gorge of history* (3rd ed.). Tehran : Alam.
- Beyghami, M. (2002) *Darabname: With Zabihollah Safari's introduction and correction*. (2nd ed.). Tehran: Elmi va Farhangi.
- Beyghami, M. (2009), *Firozshahnameh the trail of Darabnameh* (I. Afshar & M. Afshari, Rev.). (1st ed.). Tehran: Cheshmeh.
- Boroumand, M. (1976). The vagrant women. *Gohar Publication*, 43, 256-260.
- Davoodabadi, M. (2005). Hiding the name from others (rivals) by the heros. *Journal of persian language and literature: Islamic azad university of Arak*, 3, 181_194.
- Hejazi, B. (1997). *Under the veil: Studying the position of Iranian women since the 1st century A.H. to the Safavid age* (1st ed.). Tehran : Alam.
- Korben, H. (2003). *The code of chivalry* (E. Naraghi, Trans., 1st ed.). Tehran: Sokhan.
- Mazdapor, K. (1995). *Other narration of the story Dalileye Mohtaleh and women's deception* (1st ed.). Tehran : Roshagaran
- Razavi, M. (1986). *The history and culture of chivalry* (2nd ed.). Tehran: Etela'at.
- Sarokhani, B. (1996). *The Introduction of the sociology of the family* (2nd ed.). Tehran :Soroush.
- satari, J. (2011). *The woman's face in the culture of Iran* (6th ed.). Tehran: Markaz.
- Tartosi, A. (2001). *Abumuslimnameh* (H. Esmaili's Rev.) (1st ed.). Tehran: Moein , Qatreh, The French Society of Iranian Studies.
- Tartosi, T. (1346). *Darabnameh* (Z. Safa, Rev.) (1st ed.). Tehran: Institute of Translation and Book Publigation.

-Zolfaghari, H. (2014). The fighter beloveds in lyrical poetry books and vulgar fables. *quarterly Journal of Persian language and literature: Tarbiat Modares University*, 22, 91-115.

مجله مطالعات ایرانی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال هجدهم، شماره سی و پنجم، بهار و تابستان ۱۳۹۸

بررسی نقش زنان عیارپیشه و پهلوان بانو در ابومسلم نامه *

معصومه قانع (نویسنده مسئول)^۱

دکتر پروین سلاجقه^۲

چکیده

در داستان‌های عامیانه فارسی، زنان پیوسته نقش و حضوری پررنگ دارند و این نقش‌ها به صورت‌های گوناگون در متن این آثار بازتاب یافته‌اند. در این داستان‌ها زنان با آزادی و استقلال عملی که در انجام نقش‌های خود دارند عنصری مجزا و جدا از مردان به شمار می‌آیند که به آن‌ها وابسته نیستند. ابومسلم‌نامه داستان عامیانه آمیخته با واقعیت‌های تاریخی و عناصر حماسی و فراواقعی است که در آن تأثیر آیین عیاری و پهلوانی آشکار است و تلاش و کوشش زنان عیار و پهلوان بانو نیز همراه با ابومسلم و دیگر یارانش برای نوعی استقلال‌طلبی و مبارزه با خلفای اموی به خوبی نمایانده شده است و این قشر از زنان در این اثر چهره ثابت و محوری دارند. پژوهش حاضر با مطالعه کتابخانه‌ای و به روش توصیفی - تحلیلی، تلاشی برای اثبات هویت زنان در این داستان است که در عیاری و پیکارگری نمود یافته است و نتیجه آنکه با وجودی که زنان در داستان ابومسلم‌نامه از بند محدودیت‌ها و تعارض‌ها رها نیستند؛ با وجود این تسلیم نقش خود نمی‌شوند و با آزادی، استقلال عمل و پویایی به زندگی خود و دیگران معنا می‌بخشند.

واژه‌های کلیدی: زنان عیار، پهلوان بانو، ابومسلم‌نامه، داستان عامیانه.

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۷/۰۷/۱۴
masoumehghane@gmail.com

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۰/۱۷
نشانی پست الکترونیک نویسنده مسئول:

۱. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران.
۲. دانشیار زبان و ادبیات فارسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، ایران.

۱. مقدمه

تنها تاریخ نیست که حوادث، رویدادها و جریان‌های جوامع بشری را ثبت و منتقل می‌کند، بلکه ادبیات نیز به عنوان آینه تمام‌نمای فرهنگ و بینش مردم جامعه، با انعکاس‌های هنری و ادبی مسائل فردی و اجتماعی، مددکار تاریخ بوده است و قرن‌هاست که نهادهای اجتماعی را به خدمت گرفته تا بتواند کارکردهای گوناگون خود را به جامعه نشان دهد، از این میان ادبیات عامه موفق‌تر عمل کرده‌است؛ چراکه مخاطبانش توده مردم بوده و این داستان‌ها بر پایه ذوق و علایق آنان پدید آمده و مردم رؤیاها و آرزوهای خود را در آن‌ها جستجو کرده‌اند.

زنان در داستان‌های عامیانه با عملکردهای مختلفی ظاهر شده‌اند که با تصاویر کلیشه‌ای و رفتارهای قالبی زنان در ادبیات فارسی از جمله: زن آرمانی، زن مرگ‌آور، معشوقه، جادوگر، فتانه و ... متفاوت است و در قالب این داستان‌هاست که بر اعتبار و ارزش این قشر فداکار افزوده شده‌است؛ چراکه نگاهی که جامعه در طول تاریخ به زن داشته، نگاه مثبت و قابل دفاعی نبوده و نگاه عمومی به زنان از سرتحقیق و توهین به آنان بوده است و «عبور زن از این گردونه و گذار به سختی و دشواری صورت گرفته و راهزنان بسیاری بوده‌اند که راه عبور را بر این مسافر لطیف و ظریف بسته‌اند» (باستانی پاریزی، ۱۳۸۹: ۲۷)؛ اما برخلاف نظریه‌ای که درباره جایگاه زن رواج دارد و آنان را جنسی زیردست و ضعیف به حساب می‌آورند، در آغاز زنان جنس برتر بوده‌اند؛ مثلاً در ایران باستان که به «دوره مادرشاهی یا به عبارتی مادرسالاری معروف گشته است اگرچه این دوره مدت کوتاهی به طول انجامیده، آثار و نتایج آن در طول تاریخ باقی است» (ساروخانی، ۱۳۷۵: ۱۴۰) و حتی، زن به مقام شهریاری نیز رسیده اما به مقتضای تاریخی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی سیرنزولی داشته است (ن.ک: ستاری، ۱۳۹۰: ۵)، پس هم «تحقیق زنان و نابسامانی احوالشان، حقیقتی انکارناپذیر است و هم حضورشان در مجامع کهن را نمی‌توان نادیده انگاشت» (حجازی، ۱۳۷۶: ۲۵).

البته در داستان‌های عامیانه، زن برخاسته از میان مردم بسیار درخشان بازتابیده است. این پژوهش می‌کوشد با تصویر کشیدن صحنه‌های عیاری و پهلوانی زنان در داستان ابومسلم‌نامه نشان دهد زنان عیار و مبارز در ادب عامه، نیمه پنهان حماسه‌ها هستند.

۱-۱. شرح و بیان مسئله

داستان‌های عامیانه، روایت حیات اجتماعی تمام جامعه است که با بررسی آن‌ها و تعمق در اعماق ماجراها و شخصیت‌هایشان می‌توان اوضاع اجتماعی زمانه راوی را دید. از آنجا

که زنان نیز نیمی از این جامعه انسانی را تشکیل می‌دهند بررسی وضعیت یا شرایط اجتماعی آنها یکی از مهم‌ترین ملاک‌های ارزیابی جامعه گذشته ایرانی به حساب می‌آید. در ابومسلم‌نامه وجود زنان عیار و پهلوان بانو که زیرکانه و شجاعانه در پیش‌برد وقایع مؤثر بوده و مدبرانه در هر حماسه‌ای روند رویداد را به سوی رسیدن به نام و نابودی دشمن پیش برده‌اند، زنان را از یکسویگی خارج ساخته و به آنها روح و حرکت بخشیده است. در این مقاله سعی شده است با بررسی سیمای زنان عیار و جنگجو و حضور آنها در اجتماع گامی کوچک در شناساندن زنان بی‌باک و پهلوان این سرزمین بردارد.

۱-۲. پیشینه پژوهش

در حوزه ادبیات سنتی به طور کلی، زن اغلب به حاشیه رانده شده و حتی آثاری که بر اساس محوریت زنان بنیاد یافته است نیز، آنها حضور مستقل ندارند و مردگونه تصویر شده‌اند. در ابومسلم‌نامه هم آثاری که اختصاصاً به رویکرد فعالیت‌ها و نقش زنان پرداخته شده باشد تا کنون مورد عنایت واقع نشده است، اما درباره زندگی، سرگذشت، اعتقادات و مبارزات ابومسلم تحقیقاتی صورت گرفته است. تنها تحقیق‌های انجام شده در زمینه‌های عیاری و پهلوانی در ابومسلم‌نامه در مقالات زیر انجام گرفته است که عبارتند از:

محمد جعفر قنوتی (۱۳۸۵) در مقاله «اجتماعیات در ابومسلم‌نامه» به موضوع مبارزات و عیاری‌های زنان و نمونه‌های از آن در ابومسلم‌نامه، پرداخته است.

سجاد آیدنلو (۱۳۸۷) در مقاله «پهلوان بانو» به نقش این زنان دلاور در مجله مطالعات ایرانی اشاراتی کرده است.

سکینه عباسی و یدالله جلالی پندری (۱۳۹۱) در مقاله «نقد و بررسی کارکرد انواع قهرمانان در قصه بلند عامیانه جتیدنامه» در ضمن مقاله به نقش عیاران در مجله بوستان ادب دانشگاه شیراز، توجه کرده‌اند.

بهادر باقری (۱۳۹۲) در مقاله «زنان فعال و منفعل در داستان‌های منشور عامیانه» داستان عیاری‌ها و جنگجویی‌های زنان را در داستان‌های عامیانه ابومسلم‌نامه، مختارنامه، سمک عیار، داراب‌نامه، فیروزشاه‌نامه، در مجله دوفصلنامه فرهنگ و ادبیات عامه، شرح داده است.

محمد رضا ساکی و رضا کماسی (۱۳۹۳) در مقاله «بررسی تطبیقی آیین عیاری در ایران و شوالیه‌گری در غرب» به تأثیر آیین عیاری در ابومسلم‌نامه در مجله مطالعات ادبیات تطبیقی، هم نظر داشته‌اند.

هم‌چنین کبری بهمنی (۱۳۹۶) در مقاله «تحلیل روایی عیاران و آرایه الگوی معنایی آن براساس ابومسلم‌نامه» به موضوع عیاری در ابومسلم‌نامه در فصلنامه روایت‌شناسی، پرداخته است و مقالاتی از این دست که در این مجال نمی‌گنجد.

۳-۱. ضرورت و اهمیت پژوهش

دلیل انتخاب این پژوهش، نبودن تحقیق مستقل در این موضوع است؛ هم‌چنین، شناخت بیشتر از نقش‌های برجسته زنان در این گونه داستان‌ها ما را با گوشه‌هایی از زندگی آن‌ها در گذشته آشنا می‌سازد و احتمالاً نتایج این گونه پژوهش‌ها در حوزه‌های علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و ... برای محققان این رشته‌ها مورد استفاده خواهد گرفت.

۴-۱. پرسش‌های پژوهش

این مقاله در پی آن است که با توجه به ادبیات عامه نشان‌دهنده: ۱. زنان عیار و پهلوان‌بانو چه جایگاهی در ابومسلم‌نامه داشته‌اند؟ ۲. تا چه میزان عناصر (عیاری و پهلوانی) این زنان در پیش‌برد حوادث و ماجراهای داستان اثر داشته است؟ ۳. آیا جایگاه‌های این زنان متأثر از نقش و موقعیت زن در جامعه گذشته ماست؟

۲. بحث و بررسی

ابومسلم‌نامه، داستان بلند عامیانه‌ای است به روایت ابوطاهر طرطوسی یا طرسوسی یکی از راویان سده ششم ه.ق که از دیگر راویان ابومسلم‌نامه چیره دست‌تر بوده است، اما درباره جزئیات زندگی وی اطلاعات دقیقی در دسترس نیست.

در این داستان که می‌توان آن را به مبارزات و قهرمانی‌های ابومسلم و یارانش علیه خلفای اموی و سرانجام مرگ ناجوانمردانه او خلاصه کرد، زنان نقش‌های سازنده و اثرگذاری دارند؛ به گونه‌ای که می‌توان آن‌ها را چرخ پویایی داستان نامید.

این زنان از طبقات و قشرهای مختلفی هستند که بر پایه کارایی خویش وارد داستان می‌شوند. از جمله: زنان عادی کوچک و بازار، زنان پیشه‌ور، زنان ساحره و جادوگر، دایگان، کنیزکان و ... که گاه طیب و پرستار، راهنما و یاریگر، واسطه و میانجی هستند و گاه نیز صورت مثالی از زنان ناپارسایند که در پیچاپیچ ماجراهای داستان چهره اهریمنی خود را نشان می‌دهند و با بدعهدی و خیانت در راه قهرمانان داستان گره افکنی می‌کنند. اما از بن‌مایه‌های اصلی این داستان جسارت‌ها و دلاوری‌های زنان عیارپیشه و پهلوان‌بانوانی است که نموده‌های کهن اقوام ایرانی را به همراه دارند و احتمالاً بازمانده اسطوره‌های دگرگون شده از دوران بسیار دور اقوام ایرانی می‌باشند.

۱-۲. نقش زنان عیار در ابومسلم نامه

عیاران یا جوانمردان یا فتیان، طبقه‌ای از طبقات اجتماعی ایران بودند. آنها اغلب «از طبقات پایین مردم بودند که تحصیل معارفی نداشتند، اما همکاری و علاقه‌مندی خاصی بین آنان وجود داشت» (کربن، ۱۳۸۲: ۱۵۴)؛ همچنین عیاران اصول و تشکیلات خاصی نیز داشتند.

نه اصل اساسی در عیاری عبارت بود از: ۱. رازداری ۲. راستی ۳. یاری درماندگان ۴. عفت ۵. فداکاری ۶. بی‌نیازی ۷. دوست دوست و دشمن دشمن بودن ۸. برادرخواندگی و خواهرخواندگی ۹. سوگند عیاران (رضوی، ۱۳۹۵: ۴۶) و «کارهایی که عیار باید در آن استاد باشد عبارت از: زبان-آوری، پهلوانی، جنگجویی، جان‌بازی، حيله و مکر، جاسوسی، دانستن زبان‌های مختلف و ... (برومند، ۱۳۵۵: ۳۱۷).

در ابومسلم‌نامه، زنان عیار در طبقات فرودین جامعه، در فعالیت‌های اجتماعی نقشی فعال‌تر از زنان طبقات مره‌دارند و اگرچه پیشه اکثر آنها مطربی، زندانبانی، عنبرفروشی و ... است، اما آنها به عنوان زنان مدبر، شجاع و مکمل و یاور مردان معرفی می‌شوند که صاحب تمام هنرهای عیاری نیز هستند. عیاری‌های شبانه آنان، یاری قهرمانان و پهلوانان، سفیری و خبررسانی و ... مشارکت و حضور این زنان عیار پیشه را در داستان ابومسلم‌نامه به وضوح قابل لمس می‌کند. روح جوانمردی و عیاری را می‌توان در چهره و شخصیت زنانی چون: بی‌بی سعیده، مجلس افروز سمرقندی، اسماء زندانبان، گلستون، میمونه و ... یافت، که داستان ابومسلم‌نامه را سرشار از صحنه‌های عیاری نموده‌اند. آنها گویی راه و رسم شبروی و مبارزه را از سنت‌های رسمی افسانه‌های ملی ایران مایه گرفته‌اند.

البته در بعضی از داستان‌های عامیانه فارسی، سنت عیاری با اندک تفاوت‌هایی دیده می‌شود. مثلاً در سمک عیار که یکی از قدیمی‌ترین داستان‌های عیاری به شمار می‌آید وجود ده زن عیار و تأثیرگذاری چشمگیر برخی از آنان مانند: «روزافزون» (ج ۱: ۲۵۷) در روند داستان، بیانگر حضور گسترده آنان در عیاری است، اگرچه در این داستان زنانی نیز هستند که ادعای عیاری می‌کنند ولی نقش بسیار منفی دارد. این دسته بیشتر در لشکر دشمنان و حریفان «خورشیدشاه» و «فرخ‌روز» هستند. زنانی چون «زرین‌کیش» (ج ۴: ۱۹۰) و «تاج‌دخت» (ج ۵: ۴۷۴) که به انگیزه انتقام از سمک به جرگه عیاری پیوسته‌اند.

یا در داراب‌نامه بیغمی حضور سه زن عیار در داستان به نام‌های عین‌الحیات (ج ۱: ۱۴۴)، «شریفه» (همان، ۱۴۵) و «شفاء‌الملک» (همان، ۴۹۳) که شگردهای عیاری خود را انجام می‌دهند. در این داستان نیز به زن عیاری به نام «زرین‌تاج» (ج ۲: ۱۳۷) برمی‌خوریم که با

طرازی و مکاری نقشه‌های شوم خود را عملی می‌سازد. در داراب‌نامه طرسوسی نیز گاه شخصیت‌های داستان به شیوه عیاران رفتار می‌کنند مانند:

روشنک / پوران دخت^۲ که بارها برای تسخیر قلعه حلب از حیل‌های گوناگون عیاری بهره می‌گیرد. (ج ۲: ۲۵)؛ همچنین در داستان فیروزشاه‌نامه تنها یک بار از دختر خاقان چین (۳۴۵) نام برده می‌شود که به کمک مردان عیار می‌رود و سیمای زنان عیار در این اثر کم‌رنگ تصویر شده‌است.

۲-۲. ویژگی‌های ترسیم شده زنان عیار در ابومسلم‌نامه

۲-۲-۱. دوستدار اهل بیت (ع)

در ابومسلم‌نامه، قهرمان اصلی ابومسلم و یاران اویند که محبان اهل بیت (ع)، به‌ویژه ابوتراب (مولاعلی) می‌باشند که همواره پیروز و سربلند از ماجراها بیرون می‌آیند. از جمله یاران و قهرمانان ابومسلم، زنان عیاری هستند که در سرتاسر داستان ابومسلم‌نامه آزادانه در گردشند و همگی دوستدار و محب اهل بیت (ع) هستند و این عشق و علاقه در وجود تک‌تک آن‌ها به چشم می‌خورد و آنان این رشته پیوند را عامل پیروزی در برابر خوارج می‌دانند.

ابونصر شبر و چون تحیر ایشان را بدید روی بدیشان آورد و گفت: ای جوانمردان، دل از این عورت فارغ دارید که این را مجلس افروز سمرقندی می‌گویند و او از جمله دوستداران آل یاسین است و دوست من است و در عیاری و شبروی دستی تمام دارد. (طرطوسی/۱، بی تا: ۶۴۵-۶۴۶) و نیز (همان/۲: ۱۱۴) و ...

۲-۲-۲. دارنده صفاتی چون: نیک‌زن، شیرزن، عیاره جهان، مادر مادران، پردان و ...

هر یک از این صفات به نحوی در وجود هر کدام از زنان عیار در ابومسلم‌نامه وجود دارد اما در میان همه آن‌ها نقش اول را، زنی به نام بی‌بی سستی تکلباز برعهده دارد و گویی خویشکاری پریان در وجود اوست که ناگهان در بحران‌ها حاضر می‌شود و او همواره از سوی ابومسلم و یارانش مورد تمجید قرار می‌گیرد و با صفاتی چون: نیک‌زن، عورت شهباز، پردان و ... مورد خطاب است.

« اما از این جانب، مادر مادران، بی‌بی سستی تکلباز پردان از برای خلاصی یاران در آن سپاه سیار نادان مانده بود و به هیچ‌گونه دست نمی‌یافت » (همان/۲: ۵۰۹) و نیز (همان: ۴۱۱)، (همان: ۴۹۸) و ...

۲-۲-۳. راهنمایی‌کننده ابومسلم و یاران او

یکی از اصلی‌ترین وظایف زنان عیار این داستان، هدایت و راهنمایی ابومسلم و یارانش در محصه‌هاست. شیرزنانی چون: بی‌بی سنی تکلباز، مجلس‌افروز سمرقندی، بی‌بی سعیده عنبرفروش و ... که با رهبری داهیانۀ خود زمینه‌پروزی و رهایی از گرفتاری قهرمانان را فراهم می‌کردند.

«ابومسلم گفت: این زمان چه می‌گویید؟ به کجا برویم؟ بی‌بی سنی تکلباز گفت: یا امیر از این جا به کشمیهن می‌باید رفت که آب و علف بسیار است. ابومسلم گفت: نیک می‌گویی» (همان: ۱۱۵) و نیز (همان: ۴۴۱)، (همان: ۳/۳۸)، (همان: ۴/۴۵۰) و ...

۲-۲-۴. یاری‌کننده مردان عیار

زنان عیار در این داستان به وفور عقل و کیاست شهره‌اند. آن‌ها در کسوت عیاری مراتب خردمندی و دانایی خود را نشان می‌دادند. حتی گاهی مردان عیار را با راهنمایی خود یاری می‌کردند، «ابونصر شبرو گفت: ... هر قسمی تو بگویی ما پیروانیم. بی‌بی سنی تکلباز گفت: ما دو فرقه می‌شویم. هر چهار کس پی هم می‌رویم» (همان: ۲/۲۵۳) و نیز (همان: ۲۵۳)، (همان: ۲۵۵)، (همان: ۴۰۷)، (همان: ۴۰۸) و ...

۲-۲-۵. رهاکردن یاران ابومسلم از بند و زندان

زمانی که یاران ابومسلم در جنگ و مأموریت‌های خود با مکروحیله دشمنان در بند می‌شدند، این زنان عیار بودند که با جامۀ عیاری و کفش بی‌صدا به یاری آن‌ها می‌شتافتند و با ترفند و زیرکی، همراه با آن‌ها از مهلکه‌ها می‌گریختند.

«سنی گفت: ای ابونصر، سبکتر حیلتی می‌باید کرد تا که حمید را از بند این بدبختان خلاصی دهیم» (همان: ۳/۴۴۹) و نیز (همان: ۲۱)، (همان: ۳۱)، (همان: ۱۳۷) و ...

۲-۲-۶. فریب‌دادن دشمنان با تغییر قیافه

گاه لازم بود عیاران برای پیش‌برد اهدافشان چهره و لباس خود را نیز تغییر دهند و هر بار به شکل و لباسی در آیند تا کسی ایشان را نشناسد و آن‌ها بتوانند مقصود خود را عملی سازند. زنان عیار در این کار دستی تمام داشتند و خود را به صورت‌های مختلف در می‌آوردند. از جمله: در هیئت فالگیران، بازرگانان، روستاییان و ...

«پس روز دیگر، به صورت زن فالگیری عزم کرد بی‌بی سنی و به سیر درآمد، چنان که کسی او را ندانست» (همان: ۲/۴۱۲) و نیز (همان: ۴۱۴)، (همان: ۴۴۱)، (همان: ۴۴۹)، (همان: ۳/۲۸)، (همان: ۴۳۵)، (همان: ۴۴۵) و ...

۲-۲-۷. استفاده کردن از داروی بیهوشی (بیهشانه، بیهوش دارو)

یکی از تدابیر و حیل‌های پر کاربرد عیاران استفاده از بیهشانه بوده است و آنجا که چاره‌ها ناچار می‌مانده به کار گرفته می‌شده تا حریف از پای درآید. این هنر و ترفند جای نیروی بدنی را در نزد زنان عیار می‌گرفته است. آنها این داروی مرموز را به انواع مختلف و در اوضاع متفاوت به کار می‌بردند.

«بی‌بی سّتی برخاست و بر لب آب رفت و سبو را پر کرد و بیهوش دارو، بیست مثقال درو ریخت... همه بخوردند و سر را به جای پا نهادند» (همان/۲: ۵۱۰) و نیز (همان/۳: ۲۶۱) و ...

۲-۲-۸. کمند افکنی

کمند در عیاری همواره جزء لاینفک ابزار شب روی به شمار می‌آمده و البته یکی از مهم‌ترین هنرهای عیاری بوده است و زنان عیار، مانند مردان از این هنر نیک برخوردار بودند. آنها به وسیله کمند از کنگره قلعه‌ها، کاخ‌ها و... بالا می‌رفتند و مأموریت خود را انجام می‌دادند؛ هم چنین در آوردگاه به وسیله کمند دست جادوگران را می‌بستند و جادوی آنها را خنثی می‌کردند.

«سعیده گفت: ای برادر کمند استوار کن تا من بروم. سعیده دست در کمند زد، فی الحال در آن سوراخ رفت» (همان/ ۲: ۲۴۸) و نیز (همان: ۴۰) و ...

۲-۲-۹. نقم (نقب) زنی، نقب بریدن

یکی از کارهایی که عیاران باید به خوبی از عهده آن برمی‌آمدند نقب‌زدن بوده است. عیاران به این وسیله می‌توانستند از زیرزمین به خانه، قصر، قلعه و .. درآیند و نقشه‌های عیاری خود را اجرا کنند. «آخر سعیده گفت: امشب نقم بر قلعه شمیران می‌باید زد و آن دختر را خلاص کردن» (همان: ۲۸۳) و نیز (همان/۳: ۱۳۵) و ...

۲-۲-۱۰. همراه بردن وسایل شبروی

شبروی یکی از کارهای معمول عیاران بوده است. زنان نیز مانند مردان عیار شبروی می‌کردند و تمام اسباب و وسایل عیاری را با خود همراه می‌بردند و از انجام این مهم نیز به‌خوبی برمی‌آمدند. بردن وسایل شبروی با عیاران آنها را در انجام مأموریت‌های محرمانه یاری می‌کرده است.

«امیر سر توبره برگشاد و آن چه در باب عیاری به کار آید در آن توبره دید. از جبه سیاه تنگ آستین و نیم‌جبه، قباچه، کارد، خنجر و ... و آن چه بدین‌ها ماند. امیر دانست که می‌مونه

در شب‌روی دست تمام دارد» (همان/۲: ۴۷-۴۸) و نیز (همان: ۴۷)، (همان/۳: ۱۶۷)، (همان: ۲۶۱)، (همان: ۴۸۴) و ...

۲-۱۱. خبرسانی، سفیری

از مهم‌ترین کارهای زنان عیار که به صورت کاملاً مخفیانه و سری انجام می‌شده خبرسانی به دیگر عیاران یا یاران ابومسلم بوده است و این نقش گاهی در طی ماجرا اهمیت زیادی پیدا می‌کرده است. گاهی نیز زنان عیار از کمک زنان دیگر برای عملی شدن این مقصود بهره می‌بردند.

«سعیده گفت: ای روح‌افزای مرا مکین خوشکام فرستاده‌است. با هفت عیار به اینجا آمده‌اند و مرا از برای پیدا کردن تو فرستاده‌اند، اکنون واقف باش که امشب تو را خواهند برد» (همان/۲: ۲۸۱) و ...

۲-۱۲. عفت و پاکدامنی

مهم‌ترین ارج زنان عیار در ابومسلم‌نامه، شرم و حیای آنهاست. آنها هرگز شرط عفاف را فرو نمی‌گذاشتند و همواره پایبند اصول اخلاقی و پاکدامنی بودند و در هیچ صحنه‌ای از داستان، بی‌شرمی از آنها دیده نمی‌شود.

از این زنان با صفاتی چون: مستوره و پاکدامن و ... یاد می‌شود «این زنان که در چهارچوب اصول به کارهای قهرمانی دست می‌بردند، پیش از همه پاکدامنی را عزت می‌نهند و ایمان دارند که زن باید باستر بود و پاکدامن و پرهیزکار چه در میان صد هزار مرد و چه در پس پرده» (مزدایور، ۱۳۷۴: ۹۱).

«ابومسلم گفت: خدای عزوجل مرا خلاصی داد، اما سبب این کدبانوی مستوره و خواهرم مجلس‌افروز سمرقندی بود» (طرطوسی/۱ بی تا: ۶۵۹) و ...

۲-۳. نقش پهلوان بانوان و جنگاوران در ابومسلم‌نامه

نبرد و مبارزه پهلوانان حماسی در شکل مردانه تبلور می‌یابد و نقش مردان در این امر به وضوح بارز و آشکار است، اما این کار مهم مطمئناً بی تأثیر از نقش زن و عملکرد فرعی آن نبوده است و زنان در فرعی‌ترین کارکردهای اجتماعی عامل بزرگ‌ترین حوادث بوده‌اند و از دیرباز در داستان‌های عامیانه فارسی، زنان جنگاور و دلیر حضوری چشمگیر داشته‌اند که این بن‌مایه داستانی را می‌توان مضمون پهلوان بانو (heroine) نامید و حداقل سه دلیل عمده برای ظهور و تکرار آن برشمرد: ۱. پایگاه برتر و احترام تقدس‌آمیز زنان در مرحله کشاورزی از تاریخ تمدن انسان (عصر زن/مادرسالاری) ۲. الگوگیری از ویژگی‌های جنگی و پهلوانانه برخی بغ‌بانوان اساطیری

۳. اعتراض نمادین به نظام مردسالاری و در پی آن تفکر زن‌ستیزانه برخی جوامع (آیدنلو، ۱۳۸۷: ۱۱).

البته بارزترین مصداق پهلوان‌بانو را می‌توان در وجود دلاوربانوان شاهنامه، شاهکار جاوید فردوسی، جست. در شاهنامه به دو، زن بر می‌خوریم که بسیار پهلوان و جنگجو هستند. گردآفرید، دختر گژدهم، که با لباس مردانه با سهراب زورآزمایی می‌کند و گردیه (گردیک)، خواهر بهرام چوبین، که در برابر خسرو پرویز هنرنمایی می‌کند و در این میان گردیه، علاوه بر جنگاوری به مرتبه سپهسالاری نیز می‌رسد و همچنین در منظومه‌های پیرو شاهنامه چون: بانو گشسب‌نامه که منظومه حماسی منحصر به فردی است از قهرمانی‌های بانو گشسب دختر رستم. که البته، اعمال سلحشورانه آن‌ها در برخی از داستان‌های عامیانه فارسی نیز بازتاب پیدا کرده است.

اگرچه در این داستان‌ها نقش زنان در ظاهر یکسویه و ابتدایی به نظر می‌رسد اما در بنیاد دارای تأثیرگذاری عمیقی در پیدایش رویدادهای داستان بوده و حرکات و اعمال آن‌ها سلسله‌جنبان حوادث مهم بوده است.

قسمت اعظمی از داستان عامیانه ابومسلم‌نامه مربوط به مبارزات و جنگاوری‌های ابومسلم و یاران فداکار او با دشمنان خاندان پیامبر (ص) است که این مهم علاوه بر مردان جنگجو به زنان دلاور و پهلوان بانو نیز اختصاص یافته که در میدان نبرد چون شیر ژیان می‌خروشیدند و عالم را در چشم مردان مبارز تیره و تار می‌نمودند، تا آنجا که همگان بر شجاعت آنان صحه می‌گذاشتند. آن‌ها در ضمن دارا بودن خصوصیات زنانه اهل رزم و ایثار هم بودند و به نیکی و عشق بی‌شائبه نیز اشتهار داشتند. بزرگ‌ترین ارز و ارج این زنان، نیرومند بودن آن‌هاست؛ زنان گرد^۴ و جنگنده‌ای که قابل ستایش‌اند؛ چرا که توانسته‌اند در نیروی تنی خود را به همپایگی مردان پهلوان برسانند.

البته پهلوانان دارای ویژگی‌ها و خصوصیتی هستند که به وسیله آن‌ها از دیگران باز شناخته می‌شوند.

این ویژگی‌ها عبارتند از: تنومندی و داشتن اندامی درشت و با هیبت، داشتن زور و توانایی فوق‌العاده، برخورداری از خردمندی و دانش، وفاداری به کشور و سپاهیان، دلاوری و شجاعت، داشتن سلاح مخصوص پهلوانان و ... (داوود آبادی، ۱۳۸۴: ۱۸۲) که پهلوانبانوان تمام عیار این داستان از این خصوصیات و صفات پهلوانی برخوردار بودند، شیرزنان چون: رشیده، روح افزا و ...

اما همین زنان جنگاور در ابومسلم‌نامه، «تا زمانی در میدان مردان جولان می‌دهند که همسری نگزیده و در اختیار کسی در نیامده‌اند» (ططوسی/۱، بی تا: ۱۴۱) و بعد از ازدواج چهره زن جنگجو در پس خانه محو می‌شود. جنگاورانی چون: رشیده، جمیله، عذرا، زبیده، روح‌افزا و ...

۲-۳-۱. ویژگی‌های ترسیم‌شده پهلوانان و جنگاوران در ابومسلم‌نامه

۲-۳-۱-۱. آغازگر نبرد

یکی از درون‌مایه‌های اصلی داستان ابومسلم‌نامه نبرد زنان دلاور و سترگی است که با اعمال دلاورانه و جنگجویانه خویش مردان نامی را به ستوه می‌آوردند و در جنگ جای‌ها آغازگر نبرد و مبارزه بودند. در جنیدنامه، پیش در آمد یا پرولوگ (prologue) داستان آمده:

رشیده اولین زن جنگاور و دلیر این داستان است و آنجا که هیچ مبارزی وارد میدان نمی‌شود عزم میدان کرده، مبارز می‌طلبد. «اول کسی که اراده میدان نمود رشیده بود ... هیچ‌کس در برابر او نیامد از وی ترسیده بودند» (همان/۱: ۲۹۸) و نیز «همان: ۲۲۲) و ...

۲-۳-۱-۲. عشق در میدان مبارزه

عشق یکی از بن‌مایه‌های اصلی داستان‌های ایران و غیر ایرانی است و وقایع بسیاری به سبب عشق برانگیخته می‌شوند که بانیان اصلی آن‌ها زنان هستند و رقم‌خوردن عشق در میدان مبارزه، حدیثی دلکش دارد. عشق سهراب به گردآفرید بهترین نمونه‌ای است که بعدها در ادب عامه نیز انعکاس یافته است و در داستان ابومسلم‌نامه نمونه‌هایی از آن دیده می‌شود؛ چرا که پهلوان بانوان این داستان علاوه بر قدرتمندی بدون استثناء زیبا هم هستند و داستان‌پرداز در وصف زیبایی آن‌ها داد سخن می‌دهد؛ بنابراین «مهم‌ترین ویژگی پهلوان بانوان برخوردار توأمی زیبایی و دلاوری است» (آیدنلو، ۱۳۸۷: ۱۱).

نمونه بارز آن عذرا دختر ابراهیم خزیمه (از سرداران نصرسیار) است و با افتادن کلاه خود از سر او بهرام کردلو کری نرد عشق می‌بازد و تسلیم او می‌شود.

جوان مرصع‌پوشی در میدان آمد و پیاده شد... مبارز خواست. بهرام کردلو کری در میدان رفت، آن جوان اسب بهرام را کشت و او پیاده شد، تیغ کشید... ناگاه بند دبلقه‌اش (کلاه خود) بند شده، خود از سرش جدا شد. بهرام نگاه کرد، دختری دید در غایت زیبایی، فی‌الحال عاشق گردید. (ططوسی/۲، بی تا: ۳۲۴) و نیز (همان/۳: ۳۸)، (همان: ۵۳) و ...

۲-۳-۱-۳. مهارت در شمشیرزنی و تیراندازی

از بهترین صفات برجسته این پهلوان بانوان آموختن هنرهای رزمی است و آن‌ها در به‌کاربردن این هنرها چنان مهارتی از خود نشان می‌دادند که پهلوانان نامی نیز یارای ایستادن در برابر آنان را نداشتند. مهارت در شمشیرزنی، تیراندازی، ناوک‌اندازی و ... تنها نمونه‌هایی از رزم‌آوری آنان بوده‌است.

«جمیله بر هر طرف مرکب می‌تاخت و تیر به جانب خوارچ می‌انداخت و به هر تیری خوارچ را از پای در می‌آورد» (همان/۳: ۱۸۵) و نیز (همان: ۱۸۶)، (همان/۱: ۲۲۲)، (همان/۲: ۳۲۴)، (همان/۳: ۱۵۹) و ...

۲-۳-۱-۴. کشتی‌گیران تمام‌عیار

یکی از ویژگی‌های بارز جنگجویان در گذشته کشتی‌گرفتن در میدان مبارزه بوده‌است. زنان جنگجو در این داستان با رعایت اصول و فنون با پهلوانان کشتی می‌گرفتند و حتی قادر بودند با تکیه بر زور بدنی خود، آن‌ها را برای مدتی بالای سر خود نگه دارند. «رشیده میان را محکم بیست و دامن را به کمر زد و سوی آن کشتی‌گیر دوید، تا آن کشتی‌گیر دست بر هم زد که رشیده دست دراز کرد و او را از زمین دربرود و مانند گنجشکی تا مدت‌ها بالای سر نگاه داشت آن‌گاه بر زمین نهاد» (همان/۱: ۲۹۴) و نیز (همان/۳: ۳۷۴) و ...

۲-۳-۱-۵. کشنده دیوان و شیران

مبارزه با دیوان تنومند و شیران سهمناک بیش‌تر در قسمت جنیدنامه به چشم می‌خورد و در قسمت‌های دیگر ابومسلم‌نامه این موضوع کم‌رنگ و یا به کلی محو می‌گردد. «شیر دیگری روی به رشیده نهاد، رشیده از مرکب فرود آمد. تیغ را چنان بر زیر بغل شیر زد که به دو نیمه شد» (همان: ۳۸۱) و نیز (همان: ۲۹۱) و ...

۲-۳-۱-۶. سوارکاران چالاک

پهلوان بانوان این داستان سوارکارانی چست و چالاک بودند که از سوارکاری، لعب و جولان و سپهداری آنها مردان مبارز حیران می‌شدند. «جمیله، آن دوست خاتون قیامت پاشنه بر مرکب زد و به میدان آمد ... گفتند خارجیان که هرگز سوار بدین چالاک در لشکر ابومسلم نبوده‌است، اما از کجا این بالای دیگر پیدا شد» (همان/۳: ۱۵۸) و نیز (همان/۱: ۲۲۲) و ...

۲-۳-۱-۲. جوانمردی در میدان مبارزه

جوانمردی صفتی فراتر از جنسیت است و بر پایه منش‌های اخلاقی و جوانمردی، فرقی میان مرد و زن نیست. ابومسلم خراسانی خود سر همه جوانمردان بوده است و مطمئناً جلوه‌ای از روح بلند جوانمردی و آزادگی در یاران و نزدیکان او وجود داشته است. مردان و زنان آزاده‌ای که مایه مباهات و احترام بوده‌اند. «رشیده از سینه او (سلطان منصور) برخاست و گفت: این نوبت تو را آزاد کردم، سلطان منصور از جوانمردی او عجب بماند» (همان: ۲۹۹) و ...

۲-۳-۱-۸. رجز خوانی در میدان مبارزه

پهلوانان در این شیوه معمول در مقابل هم می‌ایستادند و با صدای بلند برای حریف خود رجز می‌خواندند و جنگاوری و نیروی خارق‌العاده خود را به رخ آنها می‌کشیدند. از دیدگاه روان‌شناختی، در رجز خوانی از یک سو می‌توان غرور گوینده و اطمینان او را از شکست دادن حریف مد نظر داشت و از سوی دیگر دلهره و ترس پنهانی گوینده از شکست خوردن در ورای سخنان او دریافت و رجز خوانی را پوششی برای پنهان ماندن این ترس دانست (فلاح، ۱۳۸۵: ۲).

«پس زبیده به پیش او را راند و بانگ بر وی زد و گفت: ای شوخ حرامزاده دشخوار از چه این همه شور انگیخته‌ای! همین ساعت به کشتن تو دل شیروانشاه را خسته بکنم و جان پلید تو را به دوزخ فرستم» (همان/ ۳: ۴۵۸) و ...

۲-۵-۲-۹. زنان جنگجویی که عیاری نیز می‌کردند

«جنگاوری و عیاری دو هنر جداگانه است ولی در ضمن عیار نباید که از فنون جنگ بی‌اطلاع و بی‌بهره باشد» (برومند، ۱۳۵۵: ۲۵۷) در این داستان به زنانی بر می‌خوریم که هم پهلوان میدان رزم هستند و هم شب‌هنگام همراه دیگر زنان عیاری و شبروی می‌کنند. زنانی چون: روح افزا، میمونه خاتون و زبیده و ...

«گفت: ای شیرمرد، منم کنیز تو میمونه در آن زمان که تو از برابر قصر امیر اصفاهان گذشتی من در زیر آستانه قصر سر می‌بریدم اینک سر او که از تنه جدا کرده‌ام» (طرطوسی/ ۲، بی تا: ۴۸) و نیز (همان: ۲۶۸) و ...

۲-۳-۱-۱۰. تغییر قیافه زنان جنگجو در میدان مبارزه

چنان که گذشت برخی از زنان جنگجو در داستان ابومسلم‌نامه عیاری نیز می‌کردند و به خوبی از حيله‌ها و شگردهای عیاری آگاه بودند. آن‌ها گاهی برای ناشناس بودن تغییر قیافه

می‌دادند و به میدان می‌رفتند، چنان که زبیده دختر سلاسل خود را به شکل پیرمرد پوستین‌پوشی درآورده و مبارزه می‌کند تا زمانی که پدرش پرده از راز او برمی‌دارد. «سلاسل جریده ... سر در گوش امیر عرب نهاد و گفت: امیر را دل‌نگران نباید بود که آن پیر جنگ زبیده بود» (همان: ۳/۴۳۷) و نیز (همان: ۴۲۹)، (همان: ۴۵۷).

۲-۳-۱۱. جنگجوی معشوق

معشوقان در این داستان در کنار عاشقان خود به صحنه نبرد آمده، چون مردان جنگجو از آن‌ها دفاع می‌کنند.

زنان جنگجو در اساطیر و افسانه‌ها در کنار مردان جنگجو و عیار پیشه بر اوج هیجان داستان می‌افزایند. یک جلوه این جنگجویان معشوقان هستند. این بن‌مایه نشئت‌گرفته از آثار حماسی و بخصوص نبرد گردآفرید با سهراب در شاهنامه فردوسی است. (ذوالفقاری، ۱۳۹۳: ۱۱۳)

جمیله دختر نصر سیار، از سرداران مروانی بود که با دیدن امیرحسن پسر سید قحطبه، (از سرداران ابومسلم) عاشق او می‌شود. امیرحسن نیز از عشق او نالان می‌شود. پس از مدتی جمیله نزد سپاه ابومسلم می‌رود و برای دفاع از امیرحسن حتی از جنگ با برادرش تمیم نیز نمی‌گذرد.

«پس داغولی گفت: جمیله است که از عشق حسن این کارها می‌کند. پس نصر سیار همچون خوک خشم گرفت» (طرطوسی/۱، بی تا: ۱۵۹).

۳. نتیجه‌گیری

دستاورد‌های این پژوهش عبارت از:

۱. تصویر زنان در آثار کلاسیک فارسی، پیوسته فاقد اندیشه‌ورزی و توان تصمیم‌گیری است ولی در داستان‌های عامیانه کمتر چنین تصویری دیده می‌شود.
۲. نقش زنان در داستان عامیانه ابومسلم‌نامه با نقش‌های کلیشه‌ای زن در ادبیات فارسی (معشوقه، کنیز، جادوگر، فتانه، نابالغ و ...) متفاوت است و زنان در این داستان با نقش‌های فعال و پویای خویش علیه سنت‌ها و قراردادهای اجتماعی عصر خود عصیان کرده‌اند.
۳. اگرچه فضای حاکم در داستان بیشتر نشانگر دوران پدرسالاری است، اما زنان تأثیر عمده‌ای در روند تشکیل حوادث دارند.
۴. آن‌ها با نقش‌های ارزنده‌ای چون: جنگاوری، عیاری و ... نشان می‌دهند که هویت زنان در این داستان تنها در نقش همسری و مادری نمود پیدا نمی‌کند.

۵. زنان عیار و پهلوان بانو دارای ارزشمندی و وفاداری به اصالت نژادی خود بوده و در پایداری و وطن دوستی پایه پای مردان پهلوان و عیار مبارزه و دلاوری می کنند.
۶. آن ها به صفاتی چون: عفت، پاک دامنی، جوانمردی و ... مشهورند.
۷. به طور کلی، بیش تر زنان و در این داستان از انفعال خارج شده و به عنصر فعال در موقعیت های اجتماعی تبدیل شده اند.
۸. در این داستان، همسرداری و مسئولیت های عیاری هر دو با هم نمود پیدا می کند.
۹. گروهی از زنان جنگجو و پهلوان این داستان پس از ازدواج در پس خانه محو می شوند و تعداد کمی از آنها همچنان در صحنه مبارزه باقی می مانند.
۱۰. می توان گفت: در مجموع زن یکی از محوری ترین موضوعات این اثر است.

یادداشت ها

۱. در لغت به معنی ممر، کم ارتفاع ترین نقطه در راه عبور میان دو کوه و گذار و گردنه تقریباً به یک معنی هستند (ن. ک: باستانی پاریزی: ۲۶).
۲. پوران دخت برای فتح قلعه حلب، خود را به شکل مردان می آراید و نام بهرام بر خود می نهد و با این کار، موفق می شود به درون قلعه راه یابد.
۳. در تمام کتاب ابو مسلم نامه منظور از خوارج (خارجی ها) لشکریان مروان (آخرین خلیفه اموی) هستند (ن. ک: طرطوسی: ۹۳).
۴. پهلوان، دلیر، شجاع.

کتابنامه

- آیدنلو، سجّاد. (۱۳۸۷). « پهلوان بانو ». *مجله مطالعات ایرانی*. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه شهید باهنر کرمان. شماره سیزدهم، ص: ۱۱-۲۴.
- ارجانی، فرامرز خداداد بن عبدالله الکتاب. (بی تا) *سمک عیار*. با مقدمه و تصحیح ناتل خانلری. ۵ جلد (۱۳۶۳). چاپ هفتم. تهران: آگاه.
- باستانی پاریزی، محمد ابراهیم. (۱۳۸۹). *گذار زن از گذار تاریخ*. چاپ سوم. تهران: علم.
- برومند، مهرداد. (۱۳۵۵). « زنان عیار ». *تشریح گوهر*. شماره چهارم و سوم، ص: ۲۵۶-۲۶۰.
- بیغمی، محمد. (بی تا). *داواب نامه*. با مقدمه و تصحیح ذبیح الله صفا. دو جلد (۱۳۸۱). چاپ دوم. تهران: علمی و فرهنگی.

- بیغمی، محمد. (۱۳۸۸). *فیروزشاهنامه دنباله دارابنامه*. به کوشش ایرج افشار و مهران افشاری. چاپ اول. تهران: چشمه.
- حجازی، بنفشه. (۱۳۷۶). *به زیر مقنعه: بررسی جایگاه زن ایرانی از قرن اول هجری تا عصر صفوی*. چاپ اول. تهران: علم.
- داوودآبادی، محمدعلی. (۱۳۸۴). «پنهان کردن نام از دیگران - حریفان - توسط پهلوانان» *مجله زبان و ادبیات فارسی*، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک. شماره سوم، صص ۱۸۱-۱۹۴.
- ذوالفقاری، حسن. (۱۳۹۳). «معشوقان جنگجو در منظومه های عاشقانه و افسانه های عامه» *فصلنامه زبان و ادبیات فارسی*، دانشگاه تربیت معلم. دوره بیست و دوم. شماره بیست و دوم، صص ۹۱-۱۱۵.
- رضوی، سید مسعود. (۱۳۹۵). *تاریخ و فرهنگ جوانمردی*. چاپ دوم. تهران: اطلاعات.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۷۵). *مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده*. چاپ دوم. تهران: سروش.
- ستاری، جلال. (۱۳۹۰). *سیمای زن در فرهنگ ایران*. چاپ ششم. تهران: مرکز.
- طرطوسی، ابوطاهر. (بی تا). *ابومسلم نامه*. به اهتمام حسین اسماعیلی. چهار جلد. (۱۳۸۰). چاپ اول. تهران: معین، قطره، انجمن ایران شناسی فرانسه.
- طرطوسی، ابوطاهر. (۱۳۴۶). *داراب نامه*. تصحیح ذبیح الله صفا (۲ جلد). چاپ اول. تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- کرین، هانری. (۱۳۸۲). *آیین جوانمردی*. ترجمه احسان نراقی. چاپ اول. تهران: سخن.
- مزدپور، کتایون. (۱۳۷۴). *روایتی دیگر از داستان دليلة محتاله و مکر زنان*. چاپ اول. تهران: روشنگران

